

fattende gårdmandsline i dansk historieskrivning. Det er korrekt, at der bl.a. gennem den store indsats i historieforskningen i anledningen af stavnsbåndsjubilæet, blev skabt en række historiske værker, som naturligt havde stavnsbåndet og fæstebønderne som genstand. Denne indsats prægede gennem lange tider den fortsatte forskning og dennes afsmitning i populære historieværker. Det kan tages som udtryk for nytten af en samlet indsats i den historiske forskning. Så vidt jeg har forstået Kjærgårds indlæg, vil han erstatte den påståede gårdmandsline med en fokusering på andre befolkningsgrupper. Det tror jeg ikke er vejen. Jeg tror, at man i stedet skal forsøge at forstå landbosamfundet i dets helhed. Th. Kjærgård har selv opnået meget udmærkede resultater ved ikke at betragte hoveriet isoleret, men som en del af fæstebøndernes samlede afgifter til gods-ejerne. Således må vi også forsøge at forstå landbosamfundet i dets helhed og som en del af den totale statsdannelse og samfundshusholdning. Det kræver inddragelse af administrative, sociale og økonomiske forskningsaspekter, som er lige så krævende som nødvendige for at forstå det 18. århundredes samfund i dets kompleksitet.

Jan Kanstrup: Om mikropublikationer og filmkopier

Klare meninger er en god ting, men faktisk viden er ikke at foragte.

Esben Graugaards indlæg i Fortid og Nutid bind XXVIII s. 271ff, »Historien kan sælges«, efterlader let det indtryk at et enkelt privat forlag er i færd med at monopolisere en givtig publiceringsvirksomhed, nemlig af mikrokort. Baggrunden for denne mening turde være læsning af 2 forlags reklameudsendelser, samt et overfladisk kendskab til en retstrætte mellem dem om udgiverrettighederne til et personalhistorisk manuskript af jævn kvalitet. Når det hertil føjes at det ene forlag på det seneste er gået fallit, skulle den frygtindgydende spådom være opfyldt: Monopol og kaos på mikrokortområdet.

Lad os se bort fra at den indtrufne fallit kan have sammenhæng med kvaliteten af de udbudte produkter; en stræben efter monopol har der ikke været tale om, alene af den grund at der er flere på markedet end de 2; endnu flere vil komme til, hvis det bliver profitabelt at producere mikrokort; det er det nemlig ikke i dag.

Kildeskriftselskabet (et af de forbenede gamle udgiverselskaber) har således godt 5 års erfaring på området; der er i mikroform udgivet både tidligere trykte bøger, utrykte manuskripter, registre og egentlige kilder i betydelig mængde. Der er netop udsendt et nyt, ajourført katalog. Desværre har salget hidtil været for ringe til at dække omkostningerne, – og det skyldes ikke at der konsekvent er valgt de forkerte ting til udgivelse.

Salg forudsætter for det første at publikum i det hele taget er villig til at læse mikrofilm, som ved første øjkast er både uvant og ubekvem at læse, i sammenligning med læsning af originalpapirer og xerokopier. At film kun nødtvungent accepteres kan man f.eks. se på arkivernes læsesale.

Dernæst er det en forudsætning at brugeren er i besiddelse af et læseapparat. Det er ikke nogen ubetydelig investering, ca. 800 kr. for et primitivt apparat; et *virkelig godt* læseapparat kan løbe op i 7–8000 kr. Derfor omfatter den potentielle brugergruppe kun i mindre grad privatpersoner; den udgøres først og fremmest af institutioner som biblioteker og lokalhistoriske arkiver, og af disse har endnu kun den mindste del anskaffet det fornødne apparatur.

Der er dog håb om bedring i fremtiden; det er ikke blot historisk litteratur og kilder der kan fås i mikroform, men denne publiceringsmåde er faktisk ved at antage et større omfang, f.eks. også når talen er om skønlitteratur.

Det er særdeles ønskeligt at markedet for mikroudgivelser bliver tilstrækkelig stort til at bære en produktion. Der ligger nemlig muligheder for en udstrakt informationsspredning af materiale som aldrig vil kunne bære en traditionel bogudgivelse. Ved den billigste form for bogproduktion, reprotryk, skal der mindst kunne sælges 3–400 eksemplarer; på

mikrokort er 20–30 eksemplarer tilstrækkeligt!

Såvidt om profitten; nu til monopolen.

Ingen kan være interesseret i at opnå monopol på et sådant marked, medmindre man da ønsker at udnytte sin monopolstilling til at kvæle samme marked. Den fornuftige producent ønsker sig derimod konkurrence, ligesom manufakturhandleren der lægger sin butik i en gade med mange manufakturhandlere, udfra den betragtning at konkurrencen og det større udbud trækker kunder til.

Hertil kommer at monopol er uopnåeligt. Det er billigt at producere mikroudgivelser; med en meget ringe økonomisk indsats er det faktisk overkommeligt for enhver. Ganske vist koster et fuldstændigt apparatur mellem 50 og 100.000 kr., men i stedet for at eje, kan man leje (ligesom de færreste bogproducenter køber et trykkeri).

Det egentlige marked for mikrofilm ligger i erhvervsvirksomheder og offentlig forvaltning, som tildels betjener sig af servicebureauer; disse har altid plads til en kunde mere.

Retligt monopol, d.v.s. eneret til udgivelse af bestemte værker, kan selvfølgelig erhverves indenfor ophavsretslovgivningens grænser. Som hovedregel er et værk beskyttet i 50 år efter ophavsmandens død, – og det gælder hvadenten værket er publiceret tidligere eller ej.

For arkivalier gælder ophavsretsbestemmelserne når der er tale om *privat proveniens*; hertil kommer den hindring i udnyttelsen som kan være fastsat i bestemmelserne om tilgængelighed.

For arkivalier af *offentlig proveniens* stiller kun tilgængelighedsbestemmelserne sig i vejen for udnyttelse. Offentlige arkivalier er i ophavsretslig henseende fri; hvis hjælpemidler og registre er fremstillet ved Arkivvæsenets foranstaltning, kan der dog være tale om ophavsret til disse.

Dette indebærer at ethvert udgiverselskab eller forlag kan få adgang til at reproducere ethvertsomhelst tilgængeligt arkivale; men uden at erhverve eneret til udgivelsen. I praksis skal der søges tilladelse hos rigsarkivaren i hvert enkelt tilfælde; der skal jo anvises tid, sted og måde for affotograferingen, således at

den kan ske på betryggende vis og uden gene for arkivernes virksomhed. Endelig skal der til Arkivvæsenet leveres en arkivbestandig kopi af publikationen.

Den mulighed for informationsspredning der ligger i mikrofilm, burde udnyttes bedre af lokalhistorisk interesserede. Hidtil har man fortrinsvis interesseret sig for xerokopier af kirkebøger og folketællinger, men denne produktionsform er både besværlig og perspektivløs; Hver gang et nyt oplag skal fremstilles, må man til originalmaterialet, der herved udsættes for betydelig slitage. En mikrofilmoptagelse er derimod foretaget én gang for alle. Der kan i praksis tages et ubegrænset antal kopier, når som helst man ønsker det.

I nogle tilfælde kan efterspørgslen efter et materiale være tilstrækkelig stor til at bære en »forlagsudgivelse«, normalt på mikrokort; det giver de billigste kopier. I andre tilfælde kan der erhverves kopier fra Arkivvæsenets store filmsamlinger, normalt på 35 mm rullefilm; det er også billigt. Endelig kan der fremstilles særoptagelse af lige præcis det materiale man er interesseret i; det bliver naturligvis dyrere, men vil dog være overkommeligt i de fleste tilfælde.

Forudsætningen for at drage fordel af disse muligheder er anskaffelsen af et læseapparat. *Sæt det øverst på ønskelisten for anskaffelser*, – men husk at det helst skal være et apparat der både kan anvendes til læsning af mikrokort og rullefilm. De findes.

A. Strange Nielsen:

Det folkelige historiske arbejde – en kommentar

Fortid og Nutid, bd. 28, hæfte 1, bringer en artikel af folkeminde-studerende *Henrik Inge-mann* »Hvad vil vi med det folkelige historiske arbejde? – Et portræt af en historisk forening«.

Denne artikel handler om Hvalsø kommune og Hvalsø lokalhistoriske Forening, men den bringer sådanne mangelfulde og misvisende oplysninger og synspunkter, at portrættet bliver fortegnet. Læsere, som ikke kender Hvalsø, vil nok ikke bemærke dette.